

השפעת א"י על המידות של עם ישראל

תוכן עניינים

- הקדמה
- השפעת א"י על מידת הכעס
- א"י וענוה
- מידת הגבורה בא"י
- א"י ושמחה
- השפעת א"י על כלל המידות הישראליות
- ההתאמה בין סגולת הארץ לסגולת האומה
- סיכום

הקדמה

הזכות הנצחית של עם ישראל על א"י, קביעה וקיימא מימי בראשית. "בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל" (דברים ל"ב, ח). וכדברי הילקוט שמעוני (פרשת קדושים, רמז תרט"ו): "וחלק הקב"ה לאומות כל העולם שנאמר "בהנחל עליון גויים", ונתן לישראל ארץ ישראל". וכן בתנחומא (פרשת ראה, ח): "אמר הקב"ה: יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי".

א"י אינה נחלה גיאוגרפית אלא מקום קדוש ורוחני. כך כותב הרב חרל"פ זצ"ל:

"ארצנו הקדושה אע"פ שבעיננו היא גשמית, כמותית, באמת היא רוחנית, אשר צריכים למודדה במידות רוחניים יותר מאשר נמדוד אותה במידות גשמיים".

(מכתבי מרום עמ' ס')

מובא ב"ליקוטי מוהר"ן" (תנינא קט"ז), שסיפרו לר' נחמן מברסלב "שקודם שהיו בא"י לא היו יכולים לצייר לעצמם שא"י היא עומדת בזה העולם, והיו סבורים שא"י היא עולם אחר לגמרי לפי גודל קדושת א"י, עד אשר באו לשם וראו שא"י היא בזה העולם ממש".

ומוסיף הוא: "כי באמת א"י היא כמו מדינות אלו ממש, ועפר א"י הוא במראה ודמות כמו עפר מדינות אלו ממש... ואעפ"כ היא קדושה מאוד בתכלית הקדושה, עצומה ונוראה מאוד. אשרי הזוכה להלך שם אפילו ארבע אמות... וכן א"י באמת היא מובדלת ומפרשת לגמרי משאר ארצות בכל ענייניה ובחינותיה".

א"י היא מקום ריכוז הקדושה בעולם, בה מגיעה הקדושה לשיא גילוייה.

וז"ל מרן הרב קוק זצ"ל:

"קדושת המקום מליאה כל העולם, אבל חבויה היא ועלומה, והולכים שטפי הקודש המסתתרים ושואפים אל מקום התגלותם, עד שבאים לידי גילוי בא"י, ראש עפרות תבל, ומשם לנקודת הקודש, ביהמ"ק ואבן השתיה, מציון מכלל יופי אלוקים יופיע".

(*"אורות הקודש" ח"ב עמ' שג*)

א"י בעומק עניינה איננה אדמה דוממת. בה, באוירה ובתכונותיה טמונים כוחות רוחניים המשפיעים על כלל כוחות ומידות האומה הישראלית. יסודה של השפעה הוא בהיותה מקום של גילוי שכינה מרוכז ומיוחד המתרחש בה ובעבורה. הקשר המיוחד שבין העם לא"י, מכשיר את הלב ואת מידות האדם, וכל זה ע"י סגולתה העצמית.

ננסה בס"ד לברר את השפעת הארץ ומעלותיה על עם ישראל היושב בה ביחס לכלל המידות הישראליות¹.

1. הלכתי בעיקבות הדרכת מרן הרב זצ"ל באגרות הראי"ה (אגרת צ"ו): "ייסוד הגלות והשיפלות הנמשך בעולם, בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דיבה על הארץ בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כולו הודה והדרה, קדושתה וכבודה. והלואי שנזכה אחרי כל ההפלגות כולן, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועילוי אור חכמתה ורוח הקודש המתנוסס בקרבה".

וכך כותב הרב בר שאול זצ"ל ("ימן הבאר" עמ' 57): "צריכה ישיבת ארץ הקודש תמיד התחדשות. אסור לה לישיבת ארץ ישראל ליהפך לעניין של ממילא, של השיגרא. אדם מישראל צריך להעמיק תמיד יותר ויותר את אהבתו לארץ ישראל וצריך הוא לראות את הארץ תמיד בעינים חדשות ולהתבונן תמיד מחדש בסגולותיה ובתכונותיה של הארץ... ולחוש את קדושתה הנשגבה".

השפעת אי"י על מידת הכעס

הגמ' בנדרים מספרת:

"עולא במיסקיה לארעא דישראל, איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה. קם חד שחטיה לחבירו. אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחיטה (רש"י): נתיירא לומר לו שלא עשה יפה שמא יהרגנו). כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אי"ל: דלמא ח"ו אחזיקי ידי עוברי עבירה? אי"ל: נפשך הצלת. קא תמה רבי יוחנן: מכדי כתיב "ונתן ה' לך שם לב רגז" (דברים כ"ח, סה) בבבל כתיב. אי"ל עולא: ההוא שעתא לא עברינן ירדנא".

(נדרים כב.)

מסביר הגר"י אריאלי זצ"ל בספרו "עיניים למשפט" (על נדרים), שודאי גם בא"י ישנם רוצחים אם מתוך שנאה או סיבות אחרות. אבל התמיהה של רבי יוחנן היתה שמבלי ריב ומדון ובלי כל סיבה אחרת פתאום יקום על ידידו בן לוייתו שהתחבר אתו ללכת לא"י ויהרגוהו במיתה משונה. ולא עוד אלא שאחרי המעשה פונה לגדול הדור ושואלו האם עשה כראוי, ואלמלא הסכים לו היה הורג גם אותו - לב רגז כזה לא יתכן באוירא דאי"ל.²

והשיב לו עולא³: "אכתי לא עברינן ירדנא"⁴, ואלמלא היה צועד רק צעד אחד לתוך אוירא דאי"ל⁵ כי אז נתבטל רוגזו⁶, והיה נהפך לאיש אחר, ולא היתה אפשרות בידו לפעול כמעשהו הרע.

2. וכותב שם הרב אריאלי, שמידה זו של חיבת אי"י והכרת ערכה בא לו לרבי יוחנן מירושת אבותיו שבא מזרעא דיוסף (ברכות כ.). ואמרו בספרי (פנחס פכ"ז, א) וברש"י "למשפחות מנשה בן יוסף", כשם שחיבת יוסף את אי"י (הודה בארצו "כי גנוב גונבתי מארץ העברים", וביקש שיעלו עצמותיו לא"י), כך חבבו בנות צלפחד ובקשו "נתנו לנו אחוזה". שמתוך החיבה לא"י ולקדושתה, בכוחו להוריש גם לבניו אחריו, כי המידות הן המהות העצמית ובאות בירושה (עיין ב"עקידת יצחק" לר' יצחק ערמאה, חיי שרה). ולכן זכה רבי יוחנן להיות מרא דאתרא דישראל ומרא דתלמודה ירושלמי.

3. עולא שמתוך חביבותו הגדולה לא"י עלה לשם. ובשעת פטירתו בכה על שיצא ממנה (ירושלמי כלאים פ"ט, ה"ג).

4. ואף שגם עבר הירדן יש בה מקדושת אי"י ולא עליה נגזרה גזרה "ונתן ה' לך שם לב רגז", מ"מ אין קדושתה שלמה (ר"ן), ואין השראת השכינה שם כארץ המיוחדת. או שמא ר' יוחנן לשיטתו שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא ואין קדושה בעבר הירדן ("עיניים למשפט").

וע"ע "קרבן אורה" שכתב שמצינו במסכת מכות (ט:), ששם הגמרא שואלת מדוע נקבעו בעבר הירדן נחלת שניים וחצי השבטים, שלושה ערי מקלט, כמו בכל ארץ ישראל, נחלת תשעה וחצי שבטים; ותירץ אב"י: "בגלעד שכחי רוצחים וכו'". ומוכת שרק קדושתה המלאה של הארץ מרככת ומתקנת את הכעס. וע"כ עבר הירדן שקדושתו פחותה אינו מגן ממידה זו. אלא שקשה מהמשך דברי אב"י האומר שבשכם נמי שכחי רוצחים, אומנם פחות מגלעד אך עדיין מוצאים אנו את עצם התכונה המגונה - לב רגז גם בעבר הירדן המערבי. ולפי הסבר "עיניים למשפט" אתי שפיר.

ומסיים הרב אריאלי:

"ומזה כמה גדולה ערכה וקדושתה של א"י, שברגע אחד השווה באוירה בכוחה להפוך תכונות ומידות רעות, כ"ש הדר בה בקביעות וכ"ש הנולד בה"⁷.

ע"פ יסוד זה מסביר הנצי"ב את דברי יוסף לאחיו "אל תרגזו בדרך" (בראשית מ"ה, כד). לכאורה צ"ע למה אמר "בדרך", הרי יש לחשוש שגם בביתם יתרגזו זה על זה ויטילו אשמה זה בזה?

מסביר הנצי"ב ב"העמק דבר":

"אלא שבאמת אין מדרך החכמה להתרגז על מה שכבר עבר כי אם (מי שהוא מקולקל, שיש לו) לב רגז. ובנדרים (כב.) איתא דבא"י אין לישראל לב רגז... אבל בדרך הזהירים ע"ז".
לכן חשש שיתרגזו רק "בדרך" לא"י ולא יותר מזה כאשר כבר יהיו בא"י.

הגמ' בסנהדרין אומרת:

"כדתניא "לא יסור שבט מיהודה" - אלו ראשי גלויות שבבבל שרודים את ישראל בשבט". "ומחוקק מבין רגליו" - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים".

(סנהדרין ה.)

מסביר ה"עיון יעקב"⁸:

"כי בני" יותר מסוגלים ללמד מבני בבל כי "אין הקפדן מלמד" (אבות ב, ה), ואמרינן בנדרים (כב.) "ונתן ה' לך שם לב רגז וגו', בבבל כתיב ולא בא"י".

ועיין עוד לקמן בפרק "מידת הגבורה בא"י" הסבר אחר לגמ' ע"פ השטמ"ק בשם הרי"ף והרא"ם.
5. עיין ב"חסד לאברהם" (מעין שלישי" - עין הארץ נהר יב'), שיהודי שעולה לא"י נכנסת בו נשמה חדשה כללית, ארץ ישראלית, ולכן נראה שגם משפיעה עליו, וז"ל: **"כשזוכה להיכנס בא"י בא אליו נפש מיצירה חדשה ומתלבש תוך נפש הישנה שלו. ובלילה הראשון שישן בא"י יוצאים שתי הנפשות ועולים למעלה, ובחזרה - אינה חוזרת כי אם החדשה בלבד. וישראל הדרים בא"י נקראים בניס וגם נקראים בני אל וכו'".** יהודי הדר בא"י, ורק בתנאי זה, הוא מציאות אלוקית נשמתית שונה מיהודי חו"ל, ושמיד עם כניסתו לארץ משתנה מהותו בקבלו את הנפש הראויה להיות כלי לקליטת אור זה (ע"ש בהמשך דבריו הנפלאים).

6. וראה מהרש"א שכתב על הגמ' בנדרים, וז"ל: **"כי היצה"ר שולט בחו"ל יותר מבא"י, והכעס הוא ממידות היצה"ר".**

7. רבי יוחנן נולד בא"י בציפורי.

8. מופיע ב"עין יעקב".

מובא בגמרא בברכות:

"עיר אחת היתה בא"י שהיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות, ובדקו רבנן מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו, בר מבנתיה דרב חסדא וכו' ואע"ג דאינהי הוה כהנתא אינהו לא הוה כהני".

(ברכות מד.)

מסביר הרב זצ"ל ("עין איה", שם), שמצב המשפחה כשהוא בשלוה והשקט הוא אות על שלימות המוסר והמידות שבעם. וזוהי המעלה העליונה שבמוסר המידות וביותר בכהנים שהם בטבע נפשם "אינשי דקפדי" כדברי חז"ל בגמ' (קידושין ע:): "ועמך כמריבי כהן" (הושע ד, ד). ועם כל זה, שמונים זוגות אחיות כהנות היו נשואות לשמונים זוגות אחים כהנים (דבר שיכול לגרום למריבות משפחתיות), וכולן מצאו שלום ומנוחה בבית אישיהם.

ואומר הרב זצ"ל:

"אמנם חיים כאלה שמביאים להשלמת בריאות הגוף והנפש בכללות העם לדורותיו אי אפשר לישראל לזכות כי אם בהיותו נטוע בארץ ה' המיוחדת לו לפי סגולתו העליונה. אבל בארץ נכריה אי אפשר שתצא סגולה כזאת בפועל ע"כ מקרים כאלה נעשים נמנעות".

ולכן רבנן בדקו מסורא ועד נהרדעא ולא אשכחו כזה שלום במשפחה.

ומוסיף הרב:

"כי לב רגז בחו"ל הוא דכתיב, אבל ארץ הקודש היא מוסיפה בקדושתה חן וכבוד ושלוש ואושר על יושביה שגורם לחיי משפחה לעלות במעלות החן והתפארת להצלחת הגוי כולו ולמרבה הברכה והשלום".

החת"ס (עה"ת, פרשת תולדות) מסביר את דברי חז"ל (בגיטין נו.) הקוראים לא"י בשם "ארץ הצבי", משום הדימוי בכושר הקיבול הגדול, הנייד והגמיש, של הארץ, לקלוט ולפרנס יהודים יותר מהניתן כמו עור הצבי המתפשט ומתגדל, מתכווץ וקטן עמו. מסביר החת"ס את כושר קיבולה של הארץ "משום שהאזיר זך מקליפות", מטומאה. לכן ליושבים בה גם אין לב רגז שיש לכל יהודי חו"ל, ככתוב "ונתתי לך שם לב רגז". בזה דומה הארץ לצבי "שאין לו מרה, הגורמת כעס וריבוי מחלוקת".

וכך, מסביר החת"ס, יובן גם בטחונו של יעקב אבינו שישוב בשלום - שלם מן החטא (רש"י) - לארץ. מי הבטיח לו שלא יחטא בחו"ל? כיון שאמר לו ה' "והשיבותיך אל האדמה (לא רק "ארץ") הזאת" (בראשית כ"ח, טו) שפירושו "אל טבע האדמה הזאת", שאזיר חטבע שבה זך ונקי מטומאה וחטא, לכן היה בטוח שלא יתלכלך, ולא ישונה טבעו מטבע הארץ הקדושה וישוב אליה בלא חטא.

נמצאנו למדים, כמה גדול כח השפעתה של ארץ הקודש על מידת הכעס.⁹
 וכך מובא מתלמידי הגר"א:

"עוד יש הנהגות טובות הנוהגות בא"י, שלא נמצא קטטה ומריבה בין חבריות
 אפי' בעמי הארץ. ולפעמים שמתקוטטים זע"ז ויחשוב העומד שם שעתה יהרגו
 זא"ז מרוב כעסם. אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שאינם זזים משם עד שנעשו
 אחים ורעים יחד ומחבקים ומנשקים זא"ז, ונשכחו כל החירופים וכו'¹⁰."
 (אגרות אי"י, ל"ד¹¹)

בהסבר עניין זה, מובא בגמרא בסנהדרין¹²:

"אמר רבי אושעיא מאי דכתיב "ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם
 ולאחד קראתי חובלים", נועם - אלו ת"ח שבא"י שמנעימים זל"ז בהלכה.
 חובלים - אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז בהלכה."

(סנהדרין כד.)

ומסביר המהר"ל:

"כי אויר דא"י שהוא ממוצע וממוזג, ומפני כך החכמים שבה ממוצעים
 בהנחה ובהשקט, אבל בבל היא יוצאת חוץ למיזוג, ומפני כך היו נוטים אל
 הכעס."

(יחידושי אגדות" ח"ג עמ' קמג)

ובמקום אחר כותב המהר"ל¹³:

"כי הארץ הקדושה היא באמצע, ודבר שהוא באמצע מרוחק ממנו הדברים
 אשר הם נוטים אל הקצוות כי הם הפך האמצע."

(יחידושי אגדות" ח"א עמ' כה)

9. ועיין בפסקי דין רבניים (ח"ד עמ' סו), נצטט מה שנוגע לעניינו: "בכתב הערעור טוען ב"כ של הבעל בין
 השאר: המשיבה בעצמה בתביעתה לא התלוננה על הכאות מצד הבעל בזמן ישיבתו ב-ג'. עיקר טענתה
 היתה שקרובי הבעל מציקים לה וכו'. קבלתו של הבעל לנאמנות האשה הינה רק לגבי ישיבתו בחו"ל.
 וכי אפשר לומר שקבלתו היא בלתי מוגבלת וחלה לעולם ועד ונוהגת בכל הארצות, הרי זכותא דא"י
 שאני ולב רגז בחו"ל כתיב וכו'."

10. וראה מכתב מאליהו ח"ג עמ' 195-196.

11. מובא ב"מן הבאר" לרב בר שאול עמ' 193.

12. ראה לקמן בפרק "השפעת אי"י על המידות".

13. ועי' ב"נתיבות עולם" נתיב התורה פרק יג.

הסבר נוסף ניתן לראות בכתבי ר"י מברסלב:

"עיי קדושת אי"י זוכים לאמונה ועיי"כ זוכה לאריכות אפים דהיינו לשבר הכעס והעצבות".

(ילקוטי עצות" אי"י, יד)

עיי אי"י זוכים לאמונה¹⁴, ושום גורם לא מכעיסו, מתוך אמונה שהכל מה', כעין מש"כ בספר החינוך בסיבת איסור נקימה ונטירה:

"שידע האדם ויתן אל ליבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע - הוא סיבה שתבוא אליו מאת השם ברוך הוא, לא יהיה דבר בלתי רצון ה' ברוך הוא. עיי כשיצערהו אדם - ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו, והי' יתברך גזר עליו בכך וכו'".

(ספר החנוך מצוה רמ"א)

אי"י וענוה

מעלת אי"י מביאה לידי ענוה והכנעה. הרבי מלובלין כותב בספרו "דברי אמת":

"ועל כן נקרא ארץ כנען לשון הכנעה, ועיי"כ אוירא מחכים, כי חכמים מאין תמצא ממקום גבוה למקום נמוך".

(דברי אמת, פרשת שלח)

14. הכלי יקר (שמות כ, ב) דן בשאלה מדוע שתי הדברות הראשונות בלשון נוכח ושאר הדברות בלשון נסתר, ובין שאר דבריו כתב: "לפי שכל מצוות אלו הם חובת הגוף ואין תלויים בארץ, וישראל חייבים בהם בין בארץ בין בחו"ל... חוץ מן שתי מצוות אלו - **אנוכי ולא יהיה לך - אינן מתקיימים כ"א בזמן שישראל יושבים על אדמתם** ויאר ה' פניו אליהם ומדבר עמהם בנוכח, כי אינם בהסתרת פנים. אבל בזמן שגלו הבנים מעל שלחן אביהם אז "אנכי ה' אלוקיד" אינו מקיים, כי כבר אמרו חז"ל **שהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך** (תוספתא ע"ז, פ"ה). ו"לא יהיה לך" לא מקיים, לפי שנאמר בתוכחה "ועבדתם שם אלוהים אחרים". עיי"כ דבר הקב"ה שתי מצוות אלו דוקא בנוכח וכו'".

מבואר בדבריו שעיקר האמונה בבורא העולם הוא באי"י, ועיי אי"י מגיעים לאמונה שלימה.

הגר"י חרל"פ זצ"ל ("מעייני הישועה", פרק כה עמי רעה) כותב שכל הופעת האמונה בעולם היא עיי ישראל באי"י, וכמו שנאמר: **"שכון בארץ ורעה אמונה"** (תהילים ל"ז, ג), "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" (ישעיהו כ"ו, ב), ולכן צריך כל אחד להתאמץ לקשר עצמו בישראל ובאי"י ולינוק מהם את קדושת האמונה. ומוסיף הוא, שדוקא בגלל שאי"י היא ארץ אמונה, לכן התגברה בתוכה בעבר הנטיה לע"ז, ולא היה הר וגבעה שלא עבדו שם עייז (ע"ז מה.), אלא שאי"י, ארץ האמונה, הקיאה את כל עובדי האלילים למען יבואו בתוכה עם ישראל, עם האמונה, שומר אמונים. וכותב שם, שכשמואסים באי"י הר"י הפרעה לאמונה (עייש בעמי רעד-רעה).

וכך כותב ר' נחמן מטשערין (ספר "זמרת הארץ" סימן פו): **"אי"י היא בחינת אמונה... הפך מבחינת עייז וכפירות... וגם היא הפך קטני אמנה"**.

וכותב ר' צדוק ("שיחת מלאכי השרת" פ"א, ט): **"ומסגולת אוירא דאי"י להכניס בלבנו הכרה שיש אלוה" ויעיין עוד מה שכתב ר' צדוק ב"קומץ המנחה" עמי 49.**

וכ"כ השל"ה הקדוש:

"הדר בא"י יזכור תמיד בשם כנען המורה על הכנעה, וזהו מעלת הארץ וקיומה... כלל העולה בה ארץ אשר ה' אלוקיך דורש צריך להיות ביותר עבד ונכנע וכמ"ש דוד המע"ה "גר אנוכי בארץ", כלומר, ביותר אני משים עצמי לגר בארץ הקדושה".

(תורה שבכתב, לך לך)

רבי נפתלי מרופשיץ כותב, שדוקא בגלל שא"י היא במעלה עליונה לכן היא גורמת הכנעה, וז"ל:

"ארץ כנען לשון הכנעה, הגם שא"י גבוהה מכל הארצות שמה כנען. ויתברך שמו ברא טבע הארץ כנען שגורמת הכנעה וטבעה הכנעה. כי הוא ע"ד שאמרו חז"ל (מגילה לא.) כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו. ועשה יתברך שמו שיהיה נמצא במקום אחד טבע זו בבריאה במבחר הארצות, ארץ הקודש".

(זרע קודש פרשת שלח¹⁵)

כחלק ממעלות הארץ אומרת התורה:

"כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא והשקית ברגלך כגן הירק. והארץ אשר אתם עוברים שמה וגוי למטר השמים תשתה מים".

(דברים י"א, ז')

וקשה, הרי הכתוב רוצה לשבח את א"י, וא"כ איזה שבח הוא לא"י שצריכה להזדקק למטר השמים, בניגוד למצרים שנהנים תמיד ממי הנילוס?

אלא שזוהי מעלתה של א"י - התלות בחסדי שמים¹⁶. ולכן נקראת א"י בשם "ארץ החוילה" (בראשית ב, יא) ע"ש הפס' "הוחילי לאלוקים וגוי (תהילים מ"ב, ו). וכן נקראת "ארץ חפץ" (מלאכי ג, יב), מלשון חפץ ורצון.

תלות זו בחסדי ה' מביאה להכנעה של היושב בא"י כלפי הקב"ה. כמו"כ מורה התלות על גודל אהבת ה' לישראל, שרצונו שהם יכוונו ליבם בכל עת אליו (יומא עו). ונמצא שהתפילה והתקוה לחסדי ה', מורים על הקירבה אליו, בניגוד למצרים המרוחקים מהקב"ה, וזהו שבחה של א"י.

עפ"ז ניתן להסביר את חטא המרגלים. המרגלים היו מגדולי הדור וחטאו בכך שחששו שמא השפע הטובה שיהיו לעם ישראל בא"י, יגרמו להם להכשל בחטא ("פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגוי" - דברים ח, יב), ושמא יבואו בעקבות זאת לגאווה. והוא שאמרו המרגלים "אנשי מידות" (במדבר י"ג, לב), ותרגם יונתן בן עוזיאל "מרי מיכלן

15. מובא בספר "חיבת וברכת הארץ" עמ' צא.

16. וכמו שמסבירים את עונש נחש הקדמוני "עפר תאכל כל ימי חיידך" - חוסר תלות וקשר עם אלוקים. וזהו הסבר "למען נסותך" בנסיון המן ואכמ"ל.

בישין" - בעלי מידות רעות. אך זוהי טעותם. כיון שמעלת אי"י היא שדוקא מתוך השפע הטוב שבה אפשר להגיע לשלמות ההכנעה והענוה ולמידות טובות.

אי"כ נוכחנו לראות שסגולת אי"י להשפיע על מידת הענוה של האדם בישראל.

הדבר נכון גם הפוך: כדי לזכות בארץ הקדושה דרושה מידת הענוה.

הפסי' בתהילים (לי"ז, יא) אומר: "וענוים ירשו ארץ והתענגו על ר'ב שלום". כי הענוה היא תנאי בירושת ובישיבת אי"י. ועל כן מיוחדת אי"י לישוב עם הקודש, שהם ענוים ושפלים "כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז), שממעטים עצמם כדרשת חז"ל: "חושקני בכם... אתם ממעטין את עצמכם..." (חולין פט.), וזוהי בחינת "ענוים ירשו ארץ".

וכך מובא בספר ארצות החיים (לר"ח פלאגין):

היושב בא"י צריך להיות מעביר על מידותיו יותר מזמן היותו בחו"ל... דע"י הענוה זוכה לא"י".

(שער ב', ד)

"שהסגולה להיות זוכה לא"י הוא ע"י הענוה וכמשי"ה וענוים ירשו ארץ. לכן כדי להורות ע"י אי"י גבוהה מכל הארצות כי מי שהוא שפל הקב"ה מגביהו".

(שער ב', טו)

"דצריך שיהיו היושבים בה מוכנעים וענוים, דהגאים אינם זוכים לא"י, וענוים ירשו ארץ".

(שער ג', כח).

ר' נחמן מטשערין¹⁷ אומר על הפסי' "טובה הארץ מאוד מאוד" (במדבר י"ד, יח), שכפל הלשון הוא ע"פ מה שאמרו חז"ל "מאוד מאוד הוי שפל רוח" (אבות ד, ד), שאי אפשר להרגיש את קדושת אי"י אלא אי"כ הוא שפל רוח מאוד מאוד, אזי יראה שטובה הארץ מאוד מאוד. ולכן נקראת ארץ כנען, שא"י לא ע"י הכנעה באמת.

וכך כותב האדמו"ר מאוז'ורוב:

"אי"י גורמת ענוה. זמשי"כ (תהילים לי"ז, לד): "קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממוך לרשת ארץ". כלומר, מאחר שא"י מיוחדת במעלתה שהיא ליחל אליו יתברך, לפיכך בכדי לרשת אותה זקוקים תחילה לשלמות במידה זו של ייחול וקיווי. וזוהי הכוונה "קוה אל ה'", וממילא, "ושמור דרכו", ואז תהיה ראוי לכך "וירוממוך לרשת ארץ".

(י"אש דת" על התורה, "באר משה" ח"ה דברים עמי שלו-שלו)

17. "זמרת הארץ" אות יב' - מובא בספר "חיבת וברכת הארץ" עמ' קכ.

חז"ל אומרים (ברכות ה.): "ג' מתנות טובות נתנם לישראל, וכולן עי"י יסורים: תורה, אי"י והעוה"ב". מטרת הייסורים היא הכנעת האדם לבוראו, שהיא ענווה ביחס למקור האלוקי ומביאה לתשובה. ועי"י היסורים אי"י נקנית.

ובמדרש (בראשית רבה מ"ד) מובא על שאלת אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה" (בראשית ט"ו, ח), שענה לו הקב"ה: "בכפרות (קרבנות) שאני נותן לבניך". וכל עניינם של הקורבנות הוא להביא את האדם להכנעה ולתשובה (רמב"ן, ויקרא א, ט), וכן עי"י שנכנס האדם עם קרבנותיו למקדש נכנס בו ענוה כמו שכותב ספר החינוך בפרשת תצוה (מצוה ק"ב).

לסיכום: כדי לזכות באי"י בשלמות נדרשת ענווה, ומאידך מעלתה של אי"י היא שעל ידה אפשר להגיע לשלמות הענווה.

וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל:

"מי שמתאמץ לזכות להסרת הגאווה מלבבו יזכה לאהבת אי"י".
"האוהב את אי"י באמת יזכה לשנוא את הגאווה".

(מידות הראי"ה, גאווה יב-יג)

בעניינה¹⁸ של אהבת אי"י עומדים מספר מניעים, הן במישור החומרי והן במישור הרוחני. אולם, הנקודה הפנימית ביותר עונה להגדרה של "אוהב את אי"י באמת" (וכל מניע אחר הוא חלקי, ואף אנושי).

מהי אהבת אי"י באמת? האם לא זו האהבה הכוללת המתבטאת בדברי כלב ויהושע "אם חפץ בנו ה'!!" כלומר, בגלל החפץ האלוקי, בגלל השראת השכינה באדמה הזאת¹⁹, מכיון ש"עניי ה' אלוקים בה" (דברים י"א, יב).

לכן אין זאת אדמה רגילה, אין אלו אבנים דוממות, אין כאן "שטחים", אלא נורא המקום והוא בית אלוקים (בראשית כ"ח, יז).

ואם זהו המניע השורשי והכולל של האהבה לאי"י - הרי שזוהי בעצם האהבה לטוהר, לעצמיות, לישרות - כפי שאלוקים נוטע בנו ותובע מאתנו.

18. ההסבר דלהלן לדברי הרב זצ"ל הוא עי"פ הרב אלישע וישליצקי שליט"א, בספר הזכרון "נשמה של שבת" (עמ' 356-358). ועיין בספר זה במאמר שכתב הרב לוינגר שליט"א (שם עמ' 431-430), שהסביר את הרב זצ"ל, שהמתאמץ לזכות להסרת הגאווה מלבבו מנסה להסיר כל אובייקט שעלול להסתובב סביבו, להעריך אותו ואף לא גאווה רוחנית כל שהיא. בריחה שכזו מכל ריקוד אישי סביבו, מותרת, לכאורה, את האדם ערטילאי בעולם, ואין לו אלא הקב"ה המחיה כל, אדון העולם. ועי"י אומר הרב זצ"ל: אמנם כן, אין עוד מלבדו, אך "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו (ישעיהו מ"ג, כא), "אתם עדי נאום ה' (שם מ"ג, ז). כי כשאדם מחפש את מי לייקר, את מי לכבד, עבור מי לפעול בעוה"ז? התשובה: עבור עם ישראל המעידים והמספרים על כבודו יתברך. ודוקא עבור עם ישראל באי"י מקומם ונחלתם. ולכן המתאמץ לזכות להסרת הגאווה יזכה לאהבת אי"י.

19. הכוזרי, מאמר שני סעיף יד-כב.

ע"כ ההולך בדרך זו ואוהב את אי"י באמת ובטוהרה, מתוך העולם הפנימי, מבין וחי לא את הכוחניות, לא את הגבולות החיצוניים, אלא את הענווה, את הנאמנות למקור האלוקי, את הרצון להתאים את עצמו ועצמיותו לחפץ האלוקי. וממילא, אדם כזה אינו רק במצב של שלילת הגאווה אלא של שנאתה, של מרידה בשטחיות האנושית, בגסות הרוח החוצצת בין אור ה' לבין האדם.

והוא הדין כלפי ההגדרה הראשונה.

המאמץ להסיר את הגאווה הוא בעצם הרצון לסלק את המחיצה, לבטל את הכניעה לסובייקטיביות, להאיר את השכינה המתגלית בתוך הכלים, וממילא יזכה האדם לאהוב את האנרגיה הפנימית של אי"י - השראת השכינה.

ע"כ, אוהבי האמת האלוקית דורשים מעצמם את הנקיות והטוהר, את המוסר והיושר, את הענווה והפתיחות האמיתית לחפץ האלוקי ואת אי ההשתעבדות לחיצוניות בלבד.

מידת הגבורה בא"י

ישנו קשר ויחס פנימי בין הקישור של עם ישראל לארצו, לבין סגולת הגבורה בישראל. עם ה' כשהוא נטוע בארץ ה' - נלחם את מלחמת ה', משום שא"י נוטעת סגולת גבורה מלחמתית בבניה וכדברי רש"י (במדבר י"ג, יח) שהארץ מגדלת גבורים.

המשנה באבות אומרת:

"הוי עז כנמר... יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתבנה עירך במהרה בימינו".

(אבות ה, כ)

על פניה מתעוררת השאלה, מה הקשר בין גיבור כארי לבקשה לזירוז בנין ירושלים והמקדש? ועוד, שלא מצאנו במשנה תפילה מעין זו?

מתרץ רבי יעקב עמדין:

"ארץ מולדתו של אדם חוזרת ומקנה לו מידת העזות. העם הגולה מארצו - ליבו בל עמו, לכן אמרו שייבנה ביהמ"ק - ותשוב לנו מידת העזות".

(בפירושו "לחם שמים" על אבות)

וכך גם כותב ב"חידושי המהרי"ח" על אבות²⁰:

"אפשר לומר, דאיתא בנדרים (כב.) במעשה אחד ששחט אחד את חברו, ותמה ר"י, והלא נתתי לך לב רגז בבבל כתיב עיי"ש, וא"כ אין לך עזות פנים יותר מזו, וע"ז קילל אותם הש"י ונתתי לך לב רגז בגלות, וא"א להזהר הרבה מזה. לכן אמר יה"ר שתבנה עירך וכו' ונהיה כולנו בארץ ואז לא יהיה לנו לב רגז".

20. מופיע בפירושים שבסוף המסכת.

על הסיפור מהגמי' בנדרים (המובא בתחילת המאמר בנושא "כעס בא"י") מביא השטמ"ק²¹ (שם) בשם הרי"ף והרא"ם פירוש שאינו מתייחס למידת הכעס אלא למידת הגבורה שבא"י. נאמר שם בפס' (דברים כ"ח, טה): "ונתתי לך שם לב רגז... **ופחדת לילה ויומם**". כלומר פחדנות ומורך לבב²². ולפי"ז תמה רבי יוחנן, כיצד יהודי בא"י מפתח כ"כ, עד שבמקום לקום ולמחות בעוברי עבירה הריחו מחניף להם ומחזק את ידיהם!

ובמדרש (שה"ש ח, י) הופך רבי יוחנן את שיטתו: "רבי יוחנן אמר: כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז - כיון שעלו רוגז ניתן ועלה עמהם. רבי שמואל אמר שמה לב רגז, כיון שעלו נתרפאו". רבי יוחנן במדרש מאשים את בני בבל (עיי"ש) בהעתקת מחלת הגלות - המורא והפחדנות, מחו"ל לא"י. ורבי שמואל מאמין בכוחה של א"י להבריאה את העולים ולעשותם איתנים ואמיצים.

נמצאנו למדים, שא"י נוטעת עזות וגבורה²³, גלות מגדלת הכנעה ושפלות.

כותב על כך מרן הרב קוק זצ"ל:

"(החסרון של הגלות) השני הוא **כשלון הכח עוז הרוח** שהוא דבר עצמי לישראל. "מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהם עזין" (ביצה כה:). הגלות נטלה ממנו את האופי העז "גאוותן של ישראל שנטלה מהן" (חגיגה ה:)."

(מאמרי הראי"ה עמ' 195)

ובמאמר אחר אומר הרב ביתר תוקף:

"**מארת אלוקים היותר נוראה של הגלות היא מורך לב**. "והנשארים בכס והבאתי מורך בלבבכם בארצות אויביהם" (ויקרא כ"ו, לו). מורך לב זה מתפשט על חוג החיים הרוחניים לא פחות ממה שהוא מתפשט על כל החוג של החיים החומריים... הפחד מכל "כפתור נחושת" גדל לנו נפשות דלילות, רצוצות ושבורות שאינן יכולות לקבל אור וחיים מעשיים של גאולה וישועה, גם לכשתבוא, והפחד מכל ספר מחוץ לתחום הצר של מושג הקדושה וכו'. **הפחד החומרי** מכל שוטר קטן הביאנו לידי הכנעה של שפלות להתפייס עם ההכרח. מה אפשר למעבד? וכו' וע"כ ליהודי הגלות רחוק וזר גם לחשוב שתהיה לנו משטרה יהודית ושוטר יהודי. הנהגת המשטרה וענין הפקידות - חלק הגויים המה. וכן הדבר נוהג גם בענין **המשטר הרוחני**. הספרות שלנו תוכל לכלכל בקרבה את הכל: מעשה בראשית, מעשה מרכבה, הלכה, אגדה, מוסר, מחקר והגיון. "פתרונים לשאלות הנצחיות", אבל לא "פתרונים לשאלות הזמניות", וכל המדעים הבריאים וכו'.

21. פירוש השטמ"ק מובא בחוברת "ארץ ירדן וחרמונים" - הרב יגאל אריאל שליט"א עמ' 24-23.

22. וע"ע באונקלוס וברש"י שכתבו "לב רגז" - לב חרד.

23. וע"ע ר' צדוק "מחשבות חרוץ" עמ' 184.

כל אלה הרעיונות וכיו"ב פרי הגלות המה. תולדות של הטומאה הרצוצה, שארסה מחלחל בנו בקרבנו מאז גלינו מארצנו ונשברנו מהיות גוי חי שוכן בארצו ונשינו טובה".

(מאמרי הראי"ה 504-505)

וכך כותב רבי צדוק מלובלין:

"להיות הגאולה שלימה בפועל - לשוב כולנו לארץ הקודש - קוממיות בקומה זקופה, לא כאלו הנוסעים היו לארץ הקודש להיות שם בשפלות ובגלות בין העמים המושלים שם, שאין זו חזרה לארצנו ולקדושתנו בפועל".

(ישראל קדושים" עמ' יז)

ובמקום אחר ("צדקת הצדיק" אות מו) כותב, שאחרי שהוטל עונש כליה על דור המרגלים שנענשו שלא יכנסו לא"י, ניסו כמה "מעפילים" לעלות לא"י בלא רשות. ולכך אמר להם משה רבינו: "והיא לא תצלח" (וכל "והיא" בא למעט: היא - לא, אבל אחרת - כן). נראה שעצה היא (זו, בעקרון הדרך הנכונה, עליה בכח), אלא (שהפעם) לא תצלח. ודייק "והיא" - שבכ"מ דרשו חז"ל והיא ולא אחרת - שיש זמן אחר שמצליח, והוא זמננו זה שהוא עקבי משית. ר' צדוק דורש שהכניסה לארץ תהיה בדרך טבעית ובגאווה לאומית ובגבורה של קומה זקופה.

נוסיף ונביא כאן את דברי האבן עזרא, שכאשר יצאו ישראל ממצרים ולפתע ראו את המצרים רודפים אחריהם - יראו. וכותב הא"ע וז"ל:

"איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? למה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? התשובה: כי המצרים היו אדוניים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יכול עתה להלחם עם אדוניו? והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה".

(שמות י"ד, יג)

כלומר, אחרי מאתיים ועשר שנות עבדות ושפלות נפשם היתה נפש של עבדים, ועבדים לא נלחמים, הם נכנעים ובוכים.

ולכן, מסיים הא"ע:

"והשם לבדו שהוא עושה גדולות ולו נתכנו עלילות סיבב שמתו כל העם היוצא ממצרים, הזכרים. כי אין להם כח להלחם בכנענים. עד שקם דור אחר, דור המדבר, שלא ראו גלות, והיתה להם נפש גבוהה"²⁴.

כלומר, לא"י לא היה יכול להכנס דור מצרים, כי אם רק אלו שנולדו כאנשים חופשיים. כי כדי להכנס לא"י צריך להיות נפש גבוהה בעלת גבורה ולא נפש גלותית כנועה.

וכך ניתן להבין מדוע נרתעו ישראל בימי המרגלים מלעלות לארץ, עליה הכרוכה במלחמה, מתוך פחד האויב "כי חזק הוא ממנו":

24. עיין "מורה נבוכים" חלק ג' פרק מ"א, וכן מאמר "הפחד" בספר "עיקבי הצאן" של הרב זצ"ל.

"כי דרך האיש המגודל בשפלות הרוח וההכנעה - לא תתרומם נפשו להלחם...
לכן אמרו כי מלחמות עצומות כאלה בל יאות לדורנו - רק לבנינו שיהיו
מגודלים בלא שפלות ועבדות. לכן אמרו: "כי חזק הוא ממנו ולא מבנינו".

(משך חכמה" במדבר י"ג, לא)

הגבורה בא"י איננה נובעת מבטחון שמקבלים ממדינה, מצבא, מכח ציבורי וכד', אלא
זו גבורה שיונקת מהסגולה הנפשית שנותנת דוקא א"י, ורק לבניה. עובדה זו²⁵ בולטת
לא רק בגבורה פיזית, אלא גם בצורת ההסתכלות על דברים, בכח בטחון של גבורה
פנימית, של מחשבה: אחרת, פשוט לא יכול להיות.

מזמור "אשרי" (בתפילה, ע"פ תהילים קמ"ה) מסודר ע"פ סדר האלף-בית, ורק על
האות נו"ן מדלגים, אין פסי הפותח בה. שואלים חז"ל (ברכות ד:): "למה לא נאמרה
נו"ן ב"אשרי"? ועונים "מפני שיש בה מפלתן של "שונאי ישראל" (הכוונה לישראל),
שכתוב "נפלה, לא תוסיף קום בתולת ישראל" (עמוס ה, ב). מוסיפה הגמ', שבמערבא
(בא"י) קראו אחרת את הפס': "נפלה, לא תוסיף (לנפול עוד), קום בתולת ישראל!". גם
הפסוק המדבר בנפילת ישראל - בא"י א"א להסבירו על נפילה, כי זה פשוט לא נתפס,
אין חשיבה של נפילה, אין קו מחשבה כזה כלל. בא"י ברור שאין עוד נפילות, שהפסי
מדבר רק על תקומה - קומי בתולת ישראל! זה המהלך של בטחון וגבורה בנפש היהודי,
שא"י נוסכת בו כשהוא יושב בה.

אמנם, תמוה הדבר שדוקא א"י שמסוגלת לענוה, יש בה את סגולת הגבורה האמיתית?
אפשר להסביר זאת עפ"י דברי הר"ן בדרשותיו (דרוש עשירי) שמסביר את מהות הענוה
- שהיא ידיעה והכרת כוחות האדם עם זכירה וידיעה שכל הכוחות הללו מאת ה'.
"**ואמרת** כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", ועכ"ז תזכור "**וזכרת** את ה' אלוקיך
כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח, יז-יח).

ענוה כזו לא תוביל לגישה של אפסות ובטלנות, אלא תוביל לעוצמה היודעת את
מקורה. וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל:

"הענוה והשפלות האמיתית מוסיפה בריאות וכן, והדמיונית - מחליאה
ומעציבה. ע"כ יבחר לו האדם מידת הענוה והשפלות בצורתה הבהירה למען
יחזק ויאמץ "וקווי ה' יחליפו כח".

(ימידות הראייה" ענוה יא)

ולכן א"י דוקא בגלל שיש בה את סגולת הענוה, יש בה סגולת גבורה אמיתית.

פן נוסף ביחס לגבורת ישראל בא"י הוא הגבורה במלחמת היצר.

כותב בעל "מגלה עמוקות", וז"ל²⁶:

25. ע"פ הרב ישראל הס זצ"ל ב"אמונה לדור התהיה" - פרק אי"י.

26. מובא בספר "שער החצר" (ק"ע, לרבי דוד בן שמעון) - הביאו בספר "חיבת וברכת הארץ" עמ' פב.

"כשבא לבחינת א"י נקרא גיבור ותקיף. כי קודם שבא לבחינת א"י, "אל יתהלל חוגר כמפתח" (מלכים א, כ, יא), אבל אח"כ כשנוצח, אז נקרא איש מלחמות".

דברים אלה של "מגלה עמוקות" מסביר בעל "שער החצר", וז"ל:

"שזהו כוונת הכתוב "גבור בארץ יהיה זרעו" (תהילים קי"ב, ב). שבידך ליראי ה', שזרעו יהיה לו גבורה בא"י שהוא גבור באמת. וטעם לזה, כי מקום הצדק שמה הרשע, ע"ד "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" (סוכה נב.). ולכן בראות גודל מעלת והשגת הזכות שיש לאדם בא"י, היצר עושה כמה תחבולות, ועושה עמו מלחמה כדי להפילו ארצה... ולכן באמת ובתמים משיכבוש את יצרו ומנצחו בארץ - הוא נקרא גיבור ותקיף".

(שער החצר עמ' קע')

דוקא בא"י, שיש בה מעלות רבות וקדושה רבה, היצה"ר מתגבר, והמנצחו - הריהו גיבור אמיתי. ומעלת א"י שעל ידה אדם מגיע לגבורה אמיתית.

וכן מובא ב"עצות המבוארות" לר"י מברסלב:

"מי שבא לקדושת א"י מכונה גבור ותקיף היינו שע"י קדושת א"י מתחזקים ביהדות שלא להבטל מפני שום מניעה ומפני שום בלבול... ואיש כזה מכונה "איש מלחמה" היינו כאדם שנצח במלחמה".

(א"י, עמ' סג)

א"י ושמחה

קיים קשר בין ישיבת א"י למידת השמחה. וכך כותב "אור החיים" הקדוש עה"פ "והיה כי תבוא אל הארץ":

"אמר והיה לשון שמחה. להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ. ע"ד אמרו "אז ימלא שחוק פיננו" (תהילים קכ"ו, ב)".

(אוה"ת, דברים כ"ו, א)

מרו הגר"א שפירא שליט"א בספרו "מנחת אברהם" מביא משו"ת הר"י מיגאש (סימן לט) שמוכח שם שיש מצוה להנות משיבת א"י, ואולי בלי שמחה והנאה חסרה מצות הישיבה בא"י, כפטור מצטער בסוכה, שנלמד מ"תשבו כעין תדורו" (סוכה כז.). וז"ל:

"ומה שכל הדורות לא נזהרו גדולי ישראל בזה (במצוה לגור בא"י), היא כמו שכתוב בתשובות מהר"מ ותרומת הדשן, שהיו אנוסים, והיו מנועים מלדור בא"י בגלל המצוקה וכד' כמו שמפורש שם. ונראה להוסיף, שאין כ"ז ענין של אונס סתם מדין אונס רחמנא פטריה, אלא במצב שלא מתדר ליה, שאין יכולת לדור כדרך מגורי בני"א, אין זה בכללו של החיוב של וישבתם בה שזהו עיקר

חובת ישוב אי"י. ובדומה למי"ש במצות סוכה, בסוכות תשבו, שהדין הוא שהמצטער פטור, **שישיבת צער אינה ישיבה**. וסברי הני ראשונים שהוא הדין לעליה לאי"י לישוב בה שגם היא בדומה לה (ואם כי אי"י נקניית ביסורים²⁷, אבל גם אמרו בסוף כתובות שמצוה להנות משיבת אי"י, עיין בשו"ת ר"י מיגאש סימן לט). ולכן לגבי עקירה מדירתו בחו"ל לדור באי"י פטור בכה"ג לדעת אותם ראשונים".

(”מנחת אברהם” ח"א, עמ' שעד)

נמצאנו למדים, שעיקר קיום הישיבה באי"י היא בשמחה.

עצם הכניסה לאי"י משמחת היא וכמ"ש האוה"ח "והיה כי תבוא אל הארץ", וכפי שצינו לעיל. הבן איש חי (אדרת אליהו, פרשת בהעלותך²⁸) מסביר את דברי משה רבינו: "האנוכי הריתי את כל העם הזה אם אנוכי ילדתיהו, כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו" (במדבר י"א, יב). משה רבינו אומר, שמצד הדין אינו חייב לשאת את עולם הקשה של עם ישראל עליו, ועכ"ז היה מקבל כל זאת בשמחה אילו הקב"ה היה מבשר לו שיכנס לארץ. אבל עכשיו צר למשה רבינו על כך שה' גזר עליו לשאת את עול בני"י ואינו מבשרו שיכנס לאי"י. ואי"כ הכניסה לאי"י והישיבה בה משמחת על אף מחיר נשיאת עול כבד.

ר' נחמן מטשערין כותב, שאי"י מביאה לשמחה, ולכן נאמר בתורה כמה פעמים "ושמחתם" (דברים י"ב, יב), או "ושמחת לפני ה'" (שם י"ב, יח). ומסביר ר' נחמן:

"כי בחו"ל שם שליטת הקליפות שהם בחינת עצבות ועצלות, שזה בחינת עפר חו"ל שהוא טמא, כי הוא מבחינת הסט"א, בחינת עצבות כידוע. אבל עפר אי"י הוא בחינת ענוה ושיפלות שע"ז זוכים לשמחה כמו שאמר ישעיהו (כ"ט, יט): "ויספו ענוים בה' שמחה", וכתוב (תהילים ל"ד, ג): "וישמעו ענוים וישמחו".

(זמרת הארץ סימן פו²⁹)

בהמשך כותב הוא, שאי"י היא בחינת לב העולם, ששם מקור השמחה כמו שנאמר בתהילים (ד, ח) "ונתתי שמחה בלבי". וכן אי"י היא מקום השראת השכינה שהוא שמחתן של ישראל, ולכן נאמר ש"תעלנו בשמחה לארצנו" (תפילת מוסף בשבת ר"ח).

יתירה מכך, לא רק שאי"י מביאה לשמחה, אלא המצוות התלויות בה מביאות לשמחה.

וכך כותב הבן איש חי:

"וידוע כי המצוות התלויות בארץ, שאדם מקיים אותם באי"י וכו' ימשך על ידם שמחה לאדם עשר ידות על שאר המצוות. לכן באכילת מעשר כתוב

27. ברור ש"יסורין" לא סותרים בהכרח את ה"שמחה", עיין גמ' גיטין (לו): "עושים מאהבה ושמחים ביסורים".

28. מובא בספר "אוצרות חיים" עמ' רב.

29. מובא בספר "ארץ צבי" עמ' 53.

(דברים י"א, כו): "ונתת כסף... ושמחת אתה וביתך". וכן בביכורים כתוב (שם כ"ו, יא): "ושמחת בכל הטוב". וכן בעולי רגלים וכן בוידוי מעשר אומר (משנה מע"ש ה, יב): "שמחתי ושימחתי בו".

(יבן יהודע, סוטה יד.)

ניתן למצוא סיבה נוספת לשמחה במצות ישוב אי"י מתוך התבוננות במהות מצות הישיבה בארץ ובקדושת אי"י.

מצות ישוב אי"י שונה היא מכל המצוות כולם. אין לה הפסק ומתקיימת היא תמיד, שהרי אף בשעת אכילה ושינה באי"י מקיים האדם בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו את מצוות ישיבה³⁰, ומצוה זו תדירית היא.

בפרשת הבאת הביכורים אומרת התורה (דברים כ"ט, ג): "ובאת אל הכהן... ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלוקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". לכאורה, כל אדם שמביא ביכורים מצווה לומר "כי באתי אל הארץ" גם אם הוא ואבותיו נולדו באי"י! וכי עתה בא?

אלא, שהתחדשות פרי האדמה היא המעוררת את תחושת ההתחדשות במצות ישיבת אי"י³¹. ולא זו בלבד אלא גם קדושתה של הארץ מתרבה ומתחדשת מדי שנה בשנה.

וכך כותב הרב חרל"פ זצ"ל:

"כן אי"י צריכה לגלות תמיד דברים חדשים ואורות נפלאים ורוממים, שכן מצד פנימיותה של הארץ היא מתחדשת תמיד, ובכל רגע ורגע היא ארץ חדשה שלא היתה עדיין. וההבדל בין שעה לשעה היא ממש כהבדל שבין אי"י לחו"ל".

(מעייני הישועה" עמ' רפב)

התחדשות זו, הן של הפירות הקדושים באי"י והן של קדושת אי"י, גורמת שמחה, שכיון שבכל רגע ורגע ישנה באי"י התחדשות ממילא השמחה גדלה בכל עת.

וכך כותב בעל התניא:

"יהי הקשר (עם אי"י) הולך וחזק ומתחדש לבקרים באור חדש ממש וכמו שאמרו חז"ל עה"פ "אשר אנוכי מצווך היום" - בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ממש כאילו היום ניתנה תורה. וכך יפה לנו החיזוק לישיבת ארץ הקדושה השקולה כנגד כל המצוות וכו', שיאתה לנו לקיימה בשמחה עזה כאילו היום ממש החל רוח ה' לפעמנו".

(אגרת "משנת יואל", לח³²)

30. "שתי מצוות שהאדם נכנס בהן שלם בכל גופו הן סוכה ואי"י" ("יקול התור" פ"א, ז - בשם הגר"א).
31. החת"ס (סוכה לו.) כותב שהעבודה בקרקע באי"י היא בעצמה מצוה ולהוציא פירותיה הקדושים (עי"ש).

32. מובא ב"מן הבאר" להרב בר שאול עמ' 57.

בלשון אחרת כותב הרב בר שאול:

"כשם שכל התורה צריכה התחדשות תמיד אצל האדם, כך צריכה ישיבת ארץ הקודש תמיד התחדשות. **אסור לה לישיבת אי"י ליהפך לעניין של ממילא**, של השיגרא. אדם מישראל צריך להעמיק תמיד יותר ויותר את אהבתו לאי"י, וצריך הוא לראות את הארץ תמיד בעיניים חדשות, **ולהתבונן תמיד מחדש בסגולותיה ותכונותיה של הארץ...** ולחוש את קדושתה הנשגבה".

(ימן הבאר" עמ' 57)

ולפי"ז מובן, שאדם שמביא את הביכורים יכול לאמר "כי באתי אל הארץ", ואחרי שקרא מקרא ביכורים מתקיים בו הפס' "ושמחת בכל הטוב אשר נתן ה' וגו'". שמחה באי"י נדרשת תמיד מיושבי הארץ וכדברי "ספר החרדים" (לרבי אלעזר אזקרי) וז"ל:

"למה שאמרו ז"ל (אסתר רבה, סוף הפתיחה): כל שנאמר והיה לשון שמחה. וכותב הרמב"ן במנין תרי"ג מצוות ישיבת אי"י כל עת ורגע שאדם באי"י הוא מקיים מצוה זו. וידוע, **שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה בה** כדכתיב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה". אי"כ צריך היושב באי"י להיות שמח תמיד במצוה התדירה באהבתו אותה".

(י"ספר חרדים", מצוות התלויות בארץ פ"ב)

השמחה הגדולה שישנה באי"י, משפיעה על כל עבודת ה' של האדם מישראל כשהוא נמצא באי"י. וכך אומר הזוה"ק, שלכאורה ישנה סתירה, כתוב אחד אומר "עבדו את ה' בשמחה" (תהילים ק, ב), וכתוב אחד אומר "עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה" (תהילים ב, יא)? מתרץ הזוהר:

"אלא כאן בזמנא דישראל שראן בארעא קדישא, כאן בזמנא דישראל שראן בארעא אחרא".

(זוהר, במדבר דף קיח.)

כשעם ישראל שרויים בארץ הקודש אז עובדים את ה' בשמחה, אך כשעם ישראל שרויים בארץ אחרת אזי "וגילו ברעדה"³³.

הרב חרל"פ זצ"ל מקשר את השמחה באי"י למדרגת עבודת ה' מאהבה שא"א להשיגה כ"א באי"י, וכך מסביר הוא את הזוה"ק, וז"ל:

"למדרגת האהבה העליונה אי"א להגיע כל אחד באי"י וכו' ומפני זה **עבודת ה' בשמחה לא תתכן רק באי"י** כמו שמבואר בזוה"ק (במדבר קיח.) "עבדו את ה' "

³³ עיין ב"שפת אמת" (פרשת ראה, תרס"א) ע"פ תנא דבי אליהו (רבה, ג), דאיתא שם ש"שמחתי מתוך יראתי ויראתי מתוך שמחתי". על זה כותב ה"שפת אמת", שבחז"ל העיקר היראה ומכח היראה זוכים לשמחה, ובאי"י העיקר השמחה ומתוך השמחה זוכים ליראה.

בשמחה" - בא"י, "עבדו את ה' ביראה" - בחו"ל. שכן לעבודת ה' בשמחה א"א להגיע רק ע"י השגת האהבה היותר עליונה, שאין משיגים אותה אלא בא"י".

(י"מעייני הישועה" עמ' רנח)

ע"פ הנאמר שעיקר השמחה היא בא"י, מסביר הרמב"ם, שלכן רק בא"י יש נבואה משא"כ בחו"ל ששורה שם עצבות לכן אין שם נבואה, דהרי חז"ל אמרו במסכת שבת (ל:): "ש"אין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו'".

וז"ל הרמב"ם:

"וזהו הסיבה העצמית הקרובה לסלוק הנבואה בזמן הגלות בלי ספק איזו עצלות או עצבות יהיו לאדם באיזה מצב שיהיה וכו'. והוא אשר רצה באמרו "ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו" (עמוס ח, יב). ואומר "מלכה ושריה בגויים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' " (איכה ב, ט). וזה נכון וסיבתו ברורה, כי הכלי כבר בטל. והוא גם הסיבה בשיבת הנבואה לנו כפי שהיתה לימות המשיח וכו'".

(מ"י ח"ב פל"ו)

ברית מילה שמתקיימת בא"י מברכים "שהחיינו", ואילו בחו"ל אין האשכנזים מברכים (שו"ע יו"ד רסה, ז, בהג"ה). אחת הסיבות מדוע אין לומר "שהחיינו" היא משום צערא דינוקא (הגר"א שם ס"ק ל"ו בשם המרדכי). וכי בא"י אין צער לתינוק? אלא שהתינוק מתמזג באוירא דא"י, וממילא צער זה מתמתק ונהפך לשמחה³⁴.

עיקר השמחה - בירושלים

אמנם, מצות השמחה בא"י היא בכל מלוא אורך הארץ, אך עיקר השמחה היא בירושלים שהיא ליבה של א"י ומקור קדושתה. וכך אומר דוד המלך (תהילים מ"ח, ג): "יפה נוף משוש כל הארץ ירכתי צפון קרית מלך רב". ואומר רבי יוחנן במדרש:

"כיפה של חשבונות (עסקים ובנקים) היתה חוץ לירושלים וכל מי שמבקש לחשב הולך לשם, שלא יחשב בירושלים ויצר (שיהיה מצטער אם לא יהיה חשבונו טוב או שיהיו לו הפסדים), לפי שנקראת "משוש כל הארץ". וכל השבח הזה למה? שהיא "קרית מלך רב". ומשחרבה ערבה (חשכה) השמחה וגלה משוש כל הארץ... וכשיבנה הקב"ה את ירושלים הוא מחזיר לתוכה את כל השמחה שנאמר (ישעיה נ"א, ג) "כי ניחם ה' ציון נחם כל חורבותיה... וערבתה כגן ה', ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה".

(שמות רבה, פקודי נ"ב, ה)

34. עיין "קובץ הציונות הדתית" (עמ' 39-40) מאמרו של הרב חיים דרוקמן שליט"א, ובחוברת "תכלת מרדכי" (פרשת וירא, התשס"א) לרב מרדכי אלון שליט"א.

הרב זצ"ל מסביר באורות התשובה (ט"ז, א), שבירושלים "משוש כל הארץ" אסור לחשב חשבונות שמפירים את השמחה, ולכן "קופה של חשבונות" - של העבירות למטה מירושלים, מפני שירושלים עצמה היא מכון השמחה של אור התשובה העליונה הכללית, ושהחשבון המפורט של העבירות בא מתולדתה.

בחג הסוכות נאמר (דברים ט"ז, טו): "תחוג לה' אלוֹקֶיךָ במקום אשר יבחר ה'... והיית אך שמח". אומר הנצי"ב (בי"העמק דבר", שם), שהשמחה היא דוקא בירושלים ששם השמחה היא כללית - שמחת כלל ישראל.

מקור השמחה בירושלים נובע ממהות העיר ירושלים. חז"ל אומרים (בראשית רבה נו, י) שהשם "ירושלים" מורכב מ"יראה" - השם שקרא לה אברהם אבינו, ו"שלם" - השם שקרא לה מלכיצדק והוא שם בן נח. מסביר המשך חכמה (פרשת וירא), שמשמעות צירוף השמות שנתנו אברהם ושם בא לבטא שתי מעלות מיוחדות שבירושלים שהיו באברהם ובשם בן נח: זיכוך המושכלות ותיקון המידות. אברהם אבינו לימד אמונה בה' - זיכוך המושכלות. שם בן נח חי בתקופת המבול שבה "השחית כל בשר את דרכו על הארץ" (בראשית ו, יב) ו"מלאה הארץ חמס" (שם יג), דהיינו קלקול המידות. צירוף השמות בא לבטא אפוא, שירושלים היא מקום זיכוך המושכלות ותיקון המידות:

"כי המידות והמושכלות שניהם נזדככו ונטהרו בירושלים... ולכן נקרא ירושלים, יראה ע"ש טהרת המושכלות, ושלם על הזדככות התכונות והמידות אשר ע"ז נאמר כלילת יופי וכו'. וזה שאמרו במד"ר (פרק כה) המוריה שיצאה הוראה לעולם - זה תיקון המושכלות, שיצאה יראה לעולם - זה טהרת התכונות ועונש על השחתת המידות".

(משך חכמה" פרשת וירא)

באותו דרך מסביר מרן הרב קוק זצ"ל (מדבר שור, דרוש שמיני עמי סו-סז) שבירושלים כלולות שתי קדושות: קדושת השכל - להורות הדעות האמיתיות, וקדושת המעשים - להכניע היצה"ר והתאוות. ושתי קדושות אלו כנגד "יראה" ו"שלם". וע"פ זה הסביר הרב את הפס' בישעיהו (כ"ז, יג): "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (שופר כללי - של הגאולה), ובאו האובדים בארץ אשור (גלות של טעות השכל) והנדחים בארץ מצרים (גלות של תאוות העוה"ז), והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים (שכולל הגנה נגד ב' יצרים של דעות ושל תאוות).

השפעת אי"י על כלל המידות הישראליות

יעקב אבינו, בצאתו מא"י, נדר (בראשית כ"ח, כ-כב): "אם יהיה אלוֹקִים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך וגוי ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוֹקִים וגוי'".

ומובא בספר בת עין³⁵, שיעקב אבינו בצאתו מא"י נתיירא שמא חלילה יפגם במידותיו. כי בהיותו בא"י היה איש תם במידותיו, כיוון שא"י מקום קדוש הוא, וקדושת המקום מסייעת לרוצה לעבוד את ה' בלב שלם ובמידות טובות. אבל בחו"ל שהוא מקום מדור הקליפות, מקום הטומאה, קשה יותר לעבוד את הבורא. לכן נתיירא בצאתו לחו"ל שלא יפגמו מידותיו ח"ו, ולכן נדר נדר, עשה לעצמו סייגים וגדרים וקידש עצמו במותר לו.

וא"כ אי"י משפיעה על מידות האדם ומסייעתו לעבודת הבורא בעצם ההימצאות בה. ראייה לכך אנו מוצאים במספר מקורות:

• הגמ' בסנהדרין (כד). מביאה את הפס' בזכריה (י"א, ז) "ואקח לי שני מקלות, לאחד קראתי נעם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן". דורשת הגמ': "נעם - אלו ת"ח שבא"י **שמנעימים** זל"ז בהלכה. חובלים - אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז בהלכה³⁶". מסביר רש"י "מחבלים מלשון עז וחימה, מקשים זל"ז, ובני אי"י נוחים יחד ומעיינים יחד ומתקנים זה את דברי זה, והשמועה יוצאת לאור".

בהמשך מביאה הגמ' פס' נוסף בזכריה (ד, יד): "ויאמר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ". דורשת הגמ': "א"ר יצחק אלו ת"ח שבא"י **שנוחים** זל"ז בהלכה כשמן זית". ועה"פ (שם ד, ג) "ושנים זיתים עליה" דורשת הגמ': "אלו ת"ח שבבבל שמרורים זל"ז בהלכה כזית³⁷".

לאחר מכן מביאה הגמ' את הפס' באיכה (ג, ו): "במחשכים הושיבני כמתי עולם", אמר רבי ירמיה זה תלמודה של בבל". מסביר רש"י: "שאינם נוחים זע"ז ותלמודם ספק בידם ומלא מחלוקות".

הגמ' בב"מ (פה). אומרת: "רבי זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה כי היכי דלא נטרדיה וכו' ". ומפרש רש"י: "כשעלו לא"י ללמוד מפי רבי יוחנן, ואמוראים שבא"י לא היו בני מחלוקת ונוחין זל"ז כשמן כדאמרינן בסנהדרין (כה), ומיישבים את הטעמים בלא קושיות ופירוקים".

א"כ אי"י משפיעה על עדינות הלומדים ומידותיהם.

35. מובא בספר "חיבת וברכת הארץ" עמ' פז.

36. לחכמי אי"י קרא "נעם" - לשון יחיד, ולחכמי בבל "חובלים" - לשון רבים. פירש ה"בן יהודע" בשם בנו, דחכמי אי"י מפני שנוחים זל"ז נחשבים כאיש אחד, אך חכמי בבל כיון דמרינן זל"ז נראין כמפורדין זה מזה. לכך קראם "חובלים" בלשון רבים.

37. ב"מרגליות היס" כותב בסנהדרין שם: "המעין בכתובים הללו יראה כי הם הם (יצהר) שני הזיתים עצמם, אלא שדרשו כי אותם ת"ח עצמם שבהיותם בבבל היו מרינן זה לזה, הנה בהעלותם לא"י נשתנה מזגם והם נוחים זל"ז".

• הגמ' במסכת ע"ז (כה:): מתארת את השפעת א"י על הגנבים שבה, וז"ל: "מעשה בתלמידי ר"ע שהיו הולכים לכזיב. הגיעו בהם ליסטים. אמרו להם (הליסטים): לאן אתם הולכים? אמרו להם: לעכו (רחוקה מכזיב). כיון שהגיעו לכזיב פירשו. אמרו להם: מי אתם? אמרו להם: תלמידי ר"ע. אמרו להם (הליסטים): אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהם אדם רע מעולם.

רב מנשה הוה אזל לבי תורתא. פגעו ביה גנבי. אמרו ליה: לאן קאזלת? אמר להם: לפומפדיתא. כי מטא לבי תורתא פריש. אמרו ליה: תלמידא דיהודה רמאה את (תלמידו של רבי יהודה אתה, וממנו למדת לרמות). אמר להו: ידעיתו ליה, (וקללם) יהא רעוא דליהו הנהו אינשי בשמתיה (בנידוי). אזלו עבדו גניבתא עשרין ותרתין שנין ולא אצלחו וכו'.

מסכמת הגמ': "תא חזי מה בין גנבי בבל ולסטים דא"י".

מסביר רש"י: גנבי בבל פגעו ברב מנשה וחרפו אדם גדול, לעומת הליסטים בא"י שספרו בשבחם של ר"ע ותלמידיו. ואע"פ שליסטים פרוצים מגנבים "להודיעך שבחה של א"י".

א"כ אפי' גנבים של א"י יש בהם מידות טובות - כיבוד ת"ת, לעומת הגנבים שבחז"ל.

• הגמ' בתענית (כג:): "אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא: תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל. חסידי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטריך עלמא למיטרא אמרי נכניף לגבי הדדי וניבעי רחמי, אפשר דמירצי הקב"ה דייתי מיטרא. תקיפי דארעא דישראל כגון רבי יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטריך עלמא למיטרא הוה עייל לביתיה... וקאי בדוכתא עמיקתא... בדוכתא צניעא וכו'".

מסביר רש"י (ד"ה: "רב הונא"): "חסידי דבבל מפרסמים את הדבר. ושל א"י צנועים ולא מודיעים שבא המטר בשבילם".

• בראשית רבה (ל"ט, ח): "אמר רבי לוי בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים (שלוים ובטלים - פירוש מהרז"ו). אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת ניכוש, בעידור בשעת עידור. אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת".

רואים ממדרש זה את השפעת א"י על מידת הזריזות והחריצות של ישראל היושבים בה.

• "מדרגת האמת מיוחדת היא אך ורק לא"י שנאמר: "אמת מארץ תצמח" (תהילים פ"ה, יב), וסתם ארץ היא א"י" (הרב חרל"פ, "מעייני הישועה" עמ' רעה).

• על הגמי' בנדירים (כב.) שהובאה לעיל (בנושא "השפעת איי על הכעסי") כותב המהרשי"א שיצה"ר שולט בחו"ל יותר מבא"י. לכן בחו"ל הקב"ה מתחשב באדם ואינו מענישו כ"כ כי היצה"ר שולט שם, אך בא"י שאין יצה"ר כ"כ ממילא הקב"ה יותר מקפיד ומעניש.

כך גם מסביר בהגהות היעבי"ץ על הגמי' בקידושין (כט:). שם הגמי' מביאה מחלוקת האם על האדם תחילה ללמוד תורה ואח"כ לישא אישה, או להיפך. ומסיימת הגמי': "הא לן והא להו". מסביר היעבי"ץ, שכיון שא"י מצילה מן החטא ומן היצה"ר יותר מחו"ל, לכן בחו"ל שיש יותר הרהורי עבירה - בתחילה ישא אשה ואח"כ ילמד תורה, אך בא"י שמצילה מן החטא - ילמד תורה ואח"כ ישא אשה.

א"כ ראינו, שא"י משפיעה על כלל הכוחות, המידות והתכונות של האומה הישראלית.

ההתאמה בין סגולת הארץ לסגולת האומה

מרו' הרב קוק זצ"ל כותב ב"שבת הארץ":

"סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד. כשם שהאומה היא מיוחדת להרוממות האלוקית במעמקי חייה, כך הארץ, ארץ ה', היא מכשירה את העם היושב עליה בנחלת עולמים, הבאה בברית ובשבעה בטחון נצח ישראל המיוסד על הטבע האלוקי הקבוע במטבע ארץ חמדה נפלאה זו, המזווגת לעם זה אשר בחר לו י' לסגולתו... נשמת האומה והארץ יחדיו פועלות את יסוד הווייתן... העם פועל בכוחו הנפשי על הארץ... והארץ פועלת עם העם להכשיר את תכונתו...".

(הקדמה עמ' יז)

יחודה של א"י היא, ביכולת לפתח את כשרון הקודש של עם ישראל (השאיפה לקרבת אלוקים, המכונה בפי ריה"ל (ספר הכוזרי מאמר א, צה): "העניין האלוקי שבישראל"), והוצאתו לפועל. ולכן "סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד".

עניין זה הוסבר בהרחבה בספר הכוזרי (מאמר ב, יב), שהאור האלוקי פועל על העם האלוקי רק בהיותו בנחלתו, בארץ האלוקית. וכדוגמא לדבר זה הביא ריה"ל משל כרם שאיננו מצליח אלא בקרקע המתאימה לו עם הטיפול הנאות לעבודת הכרם. כך ישראל אשר נמשלו לגפן (ישעיה ה, ז, תהילים פ, ט) זקוקים לארץ שיש לה חלק במעלה זו "אין עם סגולה יכול להדבק בענין האלוקי כ"א בארץ הזאת" (כוזרי, שם).

וכך כותב שם הראי"ה:

"נשמת האומה והארץ יחדיו פועלות את יסוד הוויתן, תובעות את תפקידן, להוציא אל הפועל את עריגת קדושתן".

(ישבת הארץ, שם)

ובמקום אחר כותב הרב:

"אי"י היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר חיים עם האומה חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".

(אורות ישראל, א)

וכך כותב המגיד מדובנה:

"דע, כי ארצנו הקדושה לא היתה אצלנו כשאר ארצות אצל האומות, שאין כ"א מקום לשבתם בטח, ואין מסגולות ארצם (שתהיינה מיוחדות) לגוייהם אלו (דוקא) יותר מלזולתם. אבל אי"י היו בה סגולות מיוחדות לישראל דוקא ולא לזולתם. היא ממש כבגד העשוי ע"פ מידתו של אדם מסוים, ולא יוכשר לאדם אחר אם לא שיקלקלנו וישנה למידתו. וכך אמרו חז"ל עה"פ "עמד וימודד ארץ (חבקוק ג, ו) - מדד הקב"ה כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא אי"י (ויקרא רבה י"ג, ב), כי היתה מוכשרת לנבואה, לחכמה, ולרוח טהרה וקדושה, הנאותים לישראל, ולא לזולתם. הארצות כולן אין להם חיבור עצמותי עם יושביהם כ"א מצד ישיבתו בהם, לא כן אי"י הקדושה שהיינו בתוכה כנשמה בתוך הגוף מצד החיבור העצמי שהיה לה עמנו כמו הקליפה לפרי שיש להם חיבור טבעי עד שיתעלה האחד בעילוי האחר, וישפל בשפלותו"

(קול בוכים³⁸)

אי"כ, כיון שנתבררה לנו³⁹ התלות הרוחנית בפיתוח כשרונות האומה דוקא בנחלתה, ממילא ניתן להבין את הקשר וההשפעה ההדדית בין הארץ לבין עם ישראל, בהנחלת המידות הישראליות⁴⁰.

38. מובא ב"אמונה לדור התהיה" עמ' 128.

39. להרחבה בנושא זה עיין שם בחקדמה ל"ישבת הארץ", ובספר "ישבת אומה לארצה" לרב עוזי קלכהיים זצ"ל.

40. השפעת אי"י בעקרון הינה רק על בעליה האמיתיים - עם ישראל. ומ"מ נראה שיש גם קצת השפעה על הגויים היושבים בה. עיין בשטמ"ק נדרים (כב.).

סיכום

אי"י איננה כשאר הארצות שבהם אין קשר עצמי בין הארץ לאדם היושב בה⁴¹. באי"י הקשר הוא עצמי, מהותי, בין הארץ ליושבים בה, בין אי"י לעם ישראל, בעליה האמיתיים של הארץ, וממילא ישנה השפעה הדדית ביניהם.

קדושת הארץ אינה רק מושג רוחני, מטפיזי, אידיאה רעיונית - זו עובדה, מציאות פיזית, חוק טבע הארץ. בארץ טמונים כוחות רוחניים המשפיעים על כלל כוחות ומידות האומה הישראלית (ועיין פסיקתא רבתי, ט"ו: "עפרה של אי"י גורם לתשובה").

אמנם, נגענו במקצת מהמידות שאי"י משפיעה על עם ישראל, אך מסתבר שגם מידות ותכונות אחרות של העם, יצאו אל הפועל רק במקום הטבעי⁴² והנורמלי שלו - אי"י, שרק שם הם בבריאותם. וממילא מתברר שאי"י משפיעה על כלל המידות הישראליות שלנו כגון רחמניים, ביישנים, גומלי חסדים וכד', וכפי שראינו במקורות שהבאנו לעיל.

השפעה זו של אי"י על עם ישראל קיימת גם אם איננה מורגשת בחוש ובעין אנושית.

וכך כותב מרן הרב קוק זצ"ל:

"קדושת הארץ והחלק המוסרי הגדול הרצוף בה לעם ה', מרומם את רוחם ומחזיק את כוחותיהם הנפשיים, וגורם ג"כ להדריכם בדרך ישרה **בחיים המוסריים ומידות טובות**. אבל בחו"ל, שהארץ גורמת **טירוף הדעת ובלבול המידות**, איך יתחזקו הכוחות הנפשיים, ואיך יתיישרו המידות להיות מעריכות חיים מוסריים טובים וכו'".

(עין איה ברכות ח"א, פסקה צ"א)

והרב חרל"פ זצ"ל כותב:

"בוחלת היא הארץ הזאת ביראת שמים מצומצמת וביחוד ביר"ש עצובה. ודורשת היא דוקא את היראה הגדולה, שכוללת בקרבה המון שפעת מעשים גדולים והמביאה מרץ רב, **עז וגבורת קודש, שמחה רבה ועליזות עמוקה, חמושה בגבורה, זהירות, זריזות ונקיות, פרישות טהרה וחסידות, ענוה יראת חטא וקדושה**, הכל בהרמוניא אחת גם יחד. ובלא זה אין הארץ מוצאת את אשרה, אושר עולמים שלה, **והיא מתרעמת על הבאים שעריה בתוכן ובצורה**

41. אמת הוא שטבע הארץ משפיע על יושביה כדברי מדרש תנחומא המובא ברש"י (במדבר י"ג, יח) "יש ארץ שמגדלת גיבורים ויש ארץ שמגדלת חלשים". ועיין עוד גמי' כריתות (ט). שמספרת שכשרבי יהושע בן חנניה מערים על זקני אתונה ומביאם לקיסר רומי, רואה הקיסר "דהו מעני" - "מעונים ושפלים לפי שלא היו בארצם" (רש"י). מוציא ר' יהושע עפר שהביא עימו מאתונה וזורק עליהם ומיד "אקשו לאפי מלכא" - הזדקפה קומתם והם "העיו ודיברו קשות אל המלך כשהריחו ריח ארצם" (רש"י). ועיין עוד שיחות לבראשית של הגר"א נבצל שליט"א (עמ' נח-נט). אך טבע ארץ ישראל משפיע רק על בעליה האמיתיים ומכל מקום קצת גם על הגויים כמבואר לעיל.

42. "מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים (בלבושם) לפי שאינן במקומן" (שבת קמה:).

של גלות. ובחבליה תזעק: בואו נא אלי ופקדוני בשמחה ובטוב לבב... וחפשו
בה את שיר הלויים על דוכנם, "שירו לה' שיר חדש וגוי' ישמח ישראל בעושינו
בני ציון יגילו במלכם" (תהילים קמ"ט, א-ב).

(ימעייני הישועה" עמי רמד)

וכך כותבים תלמידי הגר"א:

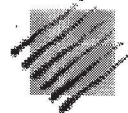
"אמת מה נהדר ישיבת הארץ הטובה, אמת מה נפלא חיבת ארצנו אמת מה
נאה קודש זיו הדר ישיבתה והליכתה, שיבתה וקמתה, שלוותה ושלימותה, גם
בחורבנה אין דמיונה... טוב השגת תורתה, טוב ריבוי מצוותיה, טוב טהרת
קדושתה".

(אגרות אי"י, נא⁴³)

לסיום, נביא את דברי הזוה"ק⁴⁴ (בתירגום):

"ושבתי בשלום אל בית אבי - זוהי ארץ הקדושה, שם קונים את השלימות, וה'
עוזר לעלות ממדריגה למדריגה אחרת כמו שצריך, ושם אעבוד עבודה לה'".

(בראשית כ"ח, כא)

43. מובא ב"מן הבאר" להרב בר שאול עמי 193.

44. מובא בספר "ברכת וחיבת הארץ" עמי קיט.